

Metodika pre zapracovanie a aplikáciu tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov základných škôl a stredných škôl

Schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dňa 22. augusta 2014 pod číslom 2014-11498/40322:5-10E0 s účinnosťou od 1. septembra 2014.

Obsah

Úvod.....	1
1. Národný štandard finančnej gramotnosti v školských vzdelávacích programoch a vo vzdelávacom procese.....	2
2. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov	4
2.1. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre prvý stupeň základnej školy	4
2.2. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre druhý stupeň základnej školy	5
2.3. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre gymnáziá.....	7
2.4. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre stredné odborné školy a konzervatóriá	9
3. Metódy a formy práce	10
4. Záver	14
Príloha č. 1 Spôsob implementácie finančného vzdelávania do vzdelávacieho procesu stredných odborných škôl a konzervatórií vo vzťahu k zodpovedajúcemu stupňu vzdelania	
Príloha č. 2 Odborné texty k jednotlivým témam Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1.1	
Príloha č. 3 Slovník základných pojmov Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1.1	

Spracovali:

Štátny inštitút odborného vzdelávania

Štátny pedagogický ústav

Medzirezortná expertná skupina pre implementáciu stratégie finančného vzdelávania
a manažmentu osobných financií

na základe podkladov poskytnutých:

Úradom vlády Slovenskej republiky

Ministerstvom financií Slovenskej republiky

Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky

Finančným riaditeľstvom Slovenskej republiky

Úvod

Vláda Slovenskej republiky svojím uznesením č. 661 z 13. novembra 2013 k Správe o stave vzdelávania zameraného na podporu rozvoja finančnej gramotnosti uložila ministrom školstva, vedy, výskumu a športu vypracovať do 1. septembra 2014 metodiku pre zapracovanie a aplikáciu tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov (ďalej len „ŠkVP“) základných škôl a stredných škôl. Základným dokumentom pre tvorbu metodiky bol aktualizovaný a Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky schválený Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1.1. (ďalej len „NŠFG“)

Spracovaná metodika je predložená ako pomôcka, ktorej hlavným cieľom je zefektívniť prácu učiteľov pri zapracovaní a aplikácii tém finančnej gramotnosti do vyučovacieho procesu.

Východiskovým dokumentom pre zapracovanie finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov a do vyučovania je NŠFG. Je dôležité, aby si ho prečítal každý učiteľ, čím získa ucelenú predstavu o tom, čo má žiak počas svojho vzdelávania na základnej a strednej škole dosiahnuť v oblasti finančnej gramotnosti.

Pre úspešnú realizáciu vzdelávania v oblasti finančnej gramotnosti je najdôležitejšie porozumenie podstate finančnej gramotnosti. NŠFG definuje finančnú gramotnosť ako „schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti.“ PISA definuje finančnú gramotnosť ako znalosť a pochopenie finančných pojmov a rizík; sú to schopnosti, motivácia a sebadôvera využívať získané vedomosti za účelom vykonávania efektívnych rozhodnutí v celom rade finančných súvislostí s cieľom zlepšiť finančnú situáciu jednotlivca i spoločnosti, a tým im umožniť účasť na ekonomickom dianí.

Ak učiteľ pochopí, čo finančná gramotnosť je, bude sa vedieť lepšie rozhodnúť, ako ju bude v škole realizovať vo vzdelávaní, do akých predmetov ju začlení a aké metódy vo výučbe bude uplatňovať.

Vzhľadom na to, že finančná gramotnosť má charakter prierezovej témy, môže na škole pôsobiť koordinátor pre finančné vzdelávanie, ak ho poverí výkonom tejto činnosti vedenie školy. Jeho úlohou bude zabezpečenie vzdelávania (interného i externého) učiteľov v oblasti finančnej gramotnosti, ale aj koordinácia pri začleňovaní problematiky do školského vzdelávacieho programu a priamo do výučby. Pri začleňovaní finančnej gramotnosti do výchovno-vzdelávacieho procesu je možné uplatniť viacero prístupov. Predpokladom však je úzka tímová spolupráca učiteľov.

Jeden z možných prístupov spočíva v analýze výučby a nájdení prvkov finančnej gramotnosti u každého učiteľa, ktoré vo vyučovaní presadzuje už teraz. Následne zameranie sa na prvky, ktoré je možné začleniť do daného predmetu. Pri spoločnom pracovnom stretnutí učiteľov sa stanovujú spoločné témy (tie sa môžu realizovať medzipredmetovo) a doriešia sa oblasti, ktoré zatiaľ nie sú pokryté.

Opačný prístupom je rozčlenenie celej problematiky na spoločnej pracovnej porade a priradenie jej častí jednotlivým predmetom, s následným spracovaním a začlenením do konkrétneho predmetu každým učiteľom.

Nie je cieľom direktívne nariadiť, ktorý prístup je jediný najlepší a je nutné ho uplatňovať. Je len na danej škole, pre aký prístup sa rozhodne a čo lepšie zodpovedá jej konkrétnym podmienkam.

1. Národný štandard finančnej gramotnosti v školských vzdelávacích programoch a vo vzdelávacom procese

Problematika výchovy a vzdelávania na podporu rozvoja finančnej gramotnosti je v rozsahu uvedenom v NŠFG povinnou súčasťou základného a stredného vzdelávania. Je do neho začlenená plošne. To znamená, že každý absolvent daného stupňa vzdelávania musí byť s ňou v určenom rozsahu oboznámený. Nepostačuje, ak je realizovaná len časťou triedy (v prípade delených hodín s odlišnou náplňou) alebo len krúžkami. Ak vo všeobecnom vzdelávaní nie je finančná gramotnosť v rozsahu uvedenom v NŠFG súčasťou školského vzdelávacieho programu, je nutné ho v tomto zmysle upraviť a včleniť finančnú gramotnosť do vyučovania. V odbornom vzdelávaní je finančná gramotnosť vo vzťahu k jednotlivým stupňom vzdelania začlenená formou obsahových štandardov do štátnych vzdelávacích programov pre odborné vzdelávanie vo vzdelávacom štandarde „Ekonomické vzdelávanie“.

Pri projektovaní vzdelávania musí byť akceptovaná skutočnosť, že finančná gramotnosť je uceleným systémom finančného vzdelávania, a preto je potrebné zohľadňovať nadväznosť medzi prvým a druhým stupňom základnej školy a medzi druhým stupňom základnej školy a strednou školou (gymnáziom, strednou odbornou školou alebo konzervatóriom).

Napriek rozdielnosti v definovaní finančnej gramotnosti v štátnych vzdelávacích programoch všeobecného a odborného vzdelávania, je možné v súlade so schváleným NŠFG, podľa vzdelávacích podmienok školy, stupňa vedomostnej úrovne a na základe potrieb žiakov, pri jej začleňovaní postupovať podobne. To znamená, že finančnú gramotnosť je možné:

- ✓ začleniť do jednotlivých predmetov, uplatniť medzipredmetové vzťahy,
- ✓ realizovať ju v blokovom vyučovaní,
- ✓ realizovať ju formou kurzu,
- ✓ vytvoriť samostatný predmet.

V prípade potreby upraviť učebné osnovy príslušných učebných predmetov vrátane ich charakteristík. Zvážiť aktualizáciu učebného plánu vrátane poznámok k nemu. V samotnom vyučovacom procese začleniť finančnú gramotnosť, u žiakov rozvíjať vedomosti, zručnosti a hodnotové postoje spojené s finančnou gramotnosťou.

Vzhľadom na charakter finančnej gramotnosti je vhodné uplatňovanie integrovaného vyučovania. To totiž umožňuje predstaviť vzdelávací obsah v jeho komplexnosti. Vedie k prepájaniu poznatkov, vnímaniu súvislostí a umožňuje aplikáciu už nadobudnutých zručností. Výsledky vzdelávania v jednotlivých predmetoch lepšie odzrkadlia životnú realitu a žiaci uvidia zmysel svojho vzdelávania. Integráciu je možné realizovať na úrovni čiastkovej aktivity, projektu, tematického celku, ale aj na úrovni integrovaného učebného predmetu.

Pre vzdelávanie je dôležité, aby bola problematika po odbornej stránke správna. Vo finančnom vzdelávaní je preto dôležité disponovať odbornými vedomosťami z oblasti financií. Nevyhnutná je aj schopnosť adekvátne používať základné ekonomické pojmy a vysvetľovať ich s prihliadnutím na jednotlivé vekové kategórie. Osvojenie odborných pojmov však nemôžeme pokladať za cieľ finančného vzdelávania. Ten spočíva v získavaní kompetencií nevyhnutných pre finančné a existenčné zabezpečenie seba a svojej rodiny a pre aktívnu účasť na trhu finančných produktov a služieb. Odborné pojmy sú len jedným z prostriedkov pre napĺňanie týchto cieľov.

Súčasná spoločnosť je označovaná ako informačná. Preto je potrebné žiakov pripravovať na vyhľadávanie správnych informácií, kritické myslenie, rozoznávanie potrebného od zbytočného, odlišenie pravdivého od nepravdivého i efektívne využívanie informácií. Oprieť sa možno o čitateľské stratégie a o kritické myslenie, ktoré žiaka povedú k zodpovednému rozhodovaniu.

Naučiť žiakov identifikovať dôležité informácie.

- ✓ Využívať autentické materiály – reklamné letáky, inzeráty, komerčné ponuky.
- ✓ Precvičovať so žiakmi čítanie s porozumením – uplatňujte rôzne metódy podporujúce čítanie s porozumením (napr. I.N.S.E.R.T., čítanie s predvídaním, podvojný denník).
- ✓ Spolu so žiakmi vyhľadávať varovné signály klamlivých ponúk (drobné písmo, neprehľadnosť zmluvy).

Napriek tomu, že sú financie ústredným pojmom finančného vzdelávania, finančnú gramotnosť nie je možné zjednodušiť na reč čísel. Úlohou finančného vzdelávania nie je len rozvoj orientácie v problematike financií, ale so žiakmi je potrebné precvičovať aj to, ako vybrať najlepšie riešenie za daných podmienok. Okrem ekonomických kritérií je potrebné zvažovať i okolnosti rodinné, spoločenské, právne, etické, ale aj ekologické. Nájsené riešenia potom porovnávať s osobnými preferenciami, skúsenosťami a intuíciou. Tento širší kontext predstavuje ďalej priestor pre ekonomicky zodpovedné rozhodovanie.

Jednou z úloh finančného vzdelávania je zabezpečiť orientáciu a prehľad vo finančných produktoch a službách. Na druhej strane je však potrebné rešpektovať zásadu všeobecnosti, aby vo vyučovaní neprichádzalo k propagácii konkrétnych produktov, služieb a inštitúcií. Podľa OECD by malo byť finančné vzdelávanie jednoznačne oddelené a odlišené od komerčného finančného poradenstva. Preto by mali byť vždy predstavené viaceré ponuky, ktoré môžu byť medzi sebou porovnávané. Výučba je potom prednostne zameraná na získavanie zručností a rozvíjanie stratégií pre život.

- ✓ Ukazovať rozmanitosť ponuky produktov, služieb a inštitúcií – do vyhľadávania rozmanitých finančných produktov a služieb môžu byť zapojení samotní žiaci.
- ✓ Venovať sa so žiakmi porovnávaniu podobných produktov a služieb, z ktorých žiaci vyberajú tie najvýhodnejšie pre danú situáciu.
- ✓ Sledovať so žiakmi vývoj niektorých produktov alebo služieb v čase.
- ✓ Rozvíjať stratégiu smerujúcu k informovanému rozhodovaniu podľa zásady „produkty, služby a inštitúcie sa menia, zručnosti ostávajú“ (napr. žiaci majú za úlohu vybrať najvýhodnejší úver pre modelovú rodinu s istými parametrami)

Finančné vzdelávanie sa prelína viacerými vzdelávacími oblasťami i prierezovými témami. K žiakom sa teda dostáva rôznymi spôsobmi. Málokedy je finančná gramotnosť samostatným predmetom, preto vyžaduje začlenenie finančnej gramotnosti do vzdelávacieho procesu istú mieru koordinácie. Spoločné pracovné porady kolegov, predmetové komisie môžu priniesť informácie o prelínaní vzdelávacieho obsahu, inšpiráciu i spoločné naladenie, ale aj poznanie, že na finančné vzdelávanie nie sú sami.

Jednou z hlavných tém finančnej gramotnosti je hospodárenie domácnosti. Preto je finančné vzdelávanie úzko previazané s rodinným prostredím, a to v niekoľkých rovinách. I preto je nanajvýš vhodné informovať rodičov o zámeroch, princípoch a cieľoch finančného vzdelávania. Je dôležité vytvoriť také prostredie, ktoré bude pre všetky zúčastnené strany bezpečné. Jednou z možností, ako sa vyhnúť práci s citlivými osobnými údajmi alebo

rodinnými údajmi, je vyučovať finančnú gramotnosť prostredníctvom inscenačných metód. Týmto prístupom je možné rozptýliť niektoré obavy rodičov spojené s využívaním citlivých údajov a zvýšiť ochotu spolupracovať a podporiť svoje deti na ceste za finančnou gramotnosťou. Za vedľajší prínos môžeme pokladať preventívne pôsobenie na rodičovskú verejnosť. To, že žiaci prinesú domov finančné témy, môže mať vo svojom dôsledku pozitívny vplyv na finančnú zodpovednosť rodičov.

2. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov

2.1. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre prvý stupeň základnej školy

Výchovno-vzdelávací proces na prvom stupni základnej školy je spravidla realizovaný jedným vyučujúcim. Implementácia finančnej gramotnosti je preto jednoduchšia, je možné realizovať blokovo vyučovanie i samostatné aktivity v rámci učebných predmetov. Ako pomôcku by sme na tomto mieste chceli uviesť, v ktorých učebných predmetoch, prípadne v ktorom ročníku a téme je možné realizovať finančné vzdelávanie, pomôcku však netreba chápať ako nemenný zoznam. Tvorivý učiteľ nájde priestor aj v iných učebných predmetoch, témach a využije aktuálne situácie.

Finančné vzdelávanie na primeranej úrovni je možné realizovať od začiatku povinnej školskej dochádzky, teda už v prvom ročníku základnej školy. Väčší zmysel však nadobúda od tretieho ročníka základnej školy.

Predmety, do ktorých je možné finančnú gramotnosť priamo začleniť:

1. ročník

Matematika – Sčítanie a odčítanie prirodzených čísel v obore do 20

Etická výchova – Postoje a zručnosti v medziľudských vzťahoch (chrániť si veci svoje i iných)

2. ročník

Slovenský jazyk a literatúra – Prosba – želanie, Tvorba otázok – žiadosť o informáciu, Rozhovor

Matematika – Sčítanie a odčítanie prirodzených čísel v obore do 100

Vlastiveda – Rodina, Obec

Prírodoveda – Zdroje vody

Etická výchova – Iniciatíva vo vzťahu k iným (riešenie problémov – navádzanie na klamstvo, podvádzanie, kradnutie, ohováranie, ...)

3. ročník

Slovenský jazyk a literatúra – Reklama, Diskusia – názor, Vyjadrenie vlastnej túžby, Inzerát, Porekadlo, Príslovia, Ľudové rozprávky

Matematika – Sčítanie a odčítanie prirodzených čísel v obore do 10 000, Riešenie aplikačných úloh a úloh rozvíjajúcich špecifické matematické myslenie

Prírodoveda – Dôsledky znečistenia rôznych vodných zdrojov

Vlastiveda – Slovensko

Výtvarná výchova – Reliéf (mince)

Etická výchova – Postoje a spôsobilosti medziľudských vzťahov, Riešenie konfliktov – výchova k zmierlivosti, Pomoc, darovanie, delenie sa

4. ročník

Slovenský jazyk a literatúra – Diskusia, Názor

Matematika – Násobenie a delenie v obore násobilky, Sčítanie a odčítanie prirodzených čísel v obore do 10 000, Riešenie aplikačných úloh a úloh rozvíjajúcich špecifické matematické myslenie

Prírodoveda – Zdroje elektrickej energie, Význam elektrickej energie pre človeka

Pracovné vyučovanie – Papier a kartón, Elektrický obvod, Zdroje elektrickej energie

Výtvarná výchova – Podnety rôznych oblastí poznávania sveta

Etická výchova – Reálne a zobrazené vzory, Rozvoj tvorivosti a iniciatívy

Informatická výchova – Informácie okolo nás (prezentovanie výsledkov vlastnej práce), Komunikácia prostredníctvom IKT (ochrana osobných údajov, vyhľadávanie informácií)

Finančné vzdelávanie je možné realizovať aj v rámci školského klubu detí v spoločenskovednej oblasti.

2.2. Zpracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre druhý stupeň základnej školy

Na druhom stupni základnej školy by žiaci mali mať viac skúseností so situáciami, v ktorých bolo potrebné uplatniť finančnú gramotnosť. Je možné využívať túto skúsenosť a nadväzovať na ňu. Vzhľadom na predmetové zameranie učiteľov je nutná ich väčšia súčinnosť. Je vhodné nájsť spoločné témy a na nich ukázať komplexnosť finančnej gramotnosti.

Na tomto mieste by sme chceli upriamiť pozornosť na učebné predmety, prípadne na témy, v ktorých je možné realizovať finančné vzdelávanie. Ťažisko finančného vzdelávania je v tomto prípade v trojici učebných predmetov – občianskej náuke, matematike a etickej výchove. Treba však pripomenúť, že i menej skúsený učiteľ určite odhalí príležitosť aj v iných učebných predmetoch, prípadne v maximálnej miere využije aktuálne dianie v spoločnosti.

Finančné vzdelávanie na druhom stupni základnej školy plynulo nadväzuje na finančné vzdelávanie na prvom stupni základnej školy.

Predmety, do ktorých je možné finančnú gramotnosť priamo začleniť:

Slovenský jazyk a literatúra

- ✓ Diskusia – argument, diskusný príspevok
- ✓ E-mail
- ✓ Plagát, inzerát, reklama

- ✓ Polemika
- ✓ Úradný list – objednávka, reklamácia, sťažnosť, žiadosť
- ✓ Vlastný názor
- ✓ Poštový peňažný poukaz

Matematika

- ✓ Násobenie a delenie prirodzených čísel v obore do 10 000
- ✓ Počtové výkony s prirodzenými číslami
- ✓ Riešenie aplikačných úloh a úloh rozvíjajúcich špecifické matematické myslenie
- ✓ Počtové výkony s desatinnými číslami
- ✓ Percentá (vrátane jednoduchého úročenia)
- ✓ Počtové výkony s celými číslami
- ✓ Pravdepodobnosť, štatistika
- ✓ Riešenie lineárnych rovníc a nerovníc
- ✓ Grafické znázorňovanie závislostí
- ✓ Štatistika

Informatika

- ✓ Informácie okolo nás – vytvorenie plagátu, prezentácie
- ✓ Komunikácia prostredníctvom IKT – vyhľadávanie informácií
- ✓ Informačná spoločnosť – počítačová kriminalita, legálnosť programov, autorské práva

Fyzika

- ✓ Iné zdroje energie

Geografia

- ✓ Austrália
- ✓ Amerika
- ✓ Afrika
- ✓ Ázia
- ✓ Slovensko

V každom regióne sa môžete zamerať na bohatstvo a chudobu, rozdiely medzi regiónmi, environmentálne problémy.

Občianska náuka

- ✓ Moja škola
- ✓ Štát a právo
- ✓ Trestné právo
- ✓ Ekonomický život v spoločnosti (vrátane rozširujúceho učiva)

Etická výchova

- ✓ Ekonomické hodnoty a etika
- ✓ Pozitívne vzory správania v histórii a v literatúre
- ✓ Pozitívne vzory v každodennom živote
- ✓ Masmédiálne vplyvy
- ✓ Dobré meno a pravda ako etické hodnoty
- ✓ Etické aspekty vzťahu k vlastnej rodine
- ✓ Vzťah k chorým, starým, postihnutým ľuďom

2.3. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre gymnáziá

Počas štúdia na gymnáziu by sa žiaci mali stretnúť s čo možno najväčším počtom modelových situácií, reprezentujúcich reálne situácie, vyskytujúce sa v živote. Cieľom je ich aspoň čiastočne pripraviť na osamostatnenie sa. Za týmto účelom je vhodné okrem blokového vyučovania realizovať buď kurzy alebo tematické dni.

Napriek tomu je vhodné začleňovať finančnú gramotnosť všade tam, kde je k tomu príležitosť. Pre názornosť uvedeného uvádzame učebné predmety, prípadne témy, v ktorých tento priestor vidíme. Ťažisko finančného vzdelávania na gymnáziu je v učebných predmetoch občianska náuka a matematika. Samozrejme nesmieme zabúdať ani na etický rozmer finančnej gramotnosti.

Finančné vzdelávanie na gymnáziu je pokračovaním finančného vzdelávania na základnej škole.

Predmety, do ktorých je možné finančnú gramotnosť priamo začleniť:

Slovenský jazyk a literatúra

- ✓ Sloh – prosba/želanie, ospravedlnenie s vysvetlením, vyjadrenie súhlasu/nesúhlasu, tvorba otázok (žiadosť o informáciu), rozhovor, argument/protiargument, krátke správy (sms, e-mail), reklama, inzerát, prihláška, úradný list, úradný životopis, štruktúrovaný životopis, žiadosť
- ✓ Komunikácia – asertívna komunikácia
- ✓ Práca s informáciami – súvislé a nesúvislé texty
- ✓ Učenie sa – kontrola plnenia plánu, projektovanie vlastnej budúcnosti

Cudzí jazyk

- ✓ Obchod a služby
- ✓ Rodina a spoločnosť
- ✓ Domov a bývanie
- ✓ Ľudské telo, starostlivosť o zdravie
- ✓ Doprava a cestovanie
- ✓ Vzdelávanie a práca
- ✓ Človek a príroda
- ✓ Voľný čas a záľuby
- ✓ Stravovanie
- ✓ Obliekanie a móda
- ✓ Šport
- ✓ Mládež a jej svet
- ✓ Vzory a ideály

Matematika

- ✓ Praktická matematika
- ✓ Odhad a rádový odhad výsledku
- ✓ Rôzne metódy reprezentácie vzťahov
- ✓ Algebraizácia a modelovanie jednoduchých kvantitatívnych vzťahov
- ✓ Riešenie lineárnych rovníc a sústav
- ✓ Základné vlastnosti funkcií
- ✓ Výroková logika
- ✓ Elementárna finančná matematika

- ✓ Riešenie rovníc a nerovníc
- ✓ Odlišnosti vyjadrovania v rôznych prostrediach
- ✓ Základy usudzovania

Informatika

- ✓ Informácie okolo nás – spracovanie informácií a ich prezentácia
- ✓ Komunikácia prostredníctvom IKT – získavanie informácií, bezpečnosť na internete
- ✓ Postupy, riešenie, algoritmické myslenie – algoritmy bežného života
- ✓ Informačná spoločnosť – riziká informačných technológií, právo a etika

Fyzika

- ✓ Energia okolo nás

Chémia

- ✓ Chemické reakcie, chemické rovnice
- ✓ Kvalita života a zdravie

Biológia

- ✓ Zdravý životný štýl

Dejepis

- ✓ Európska expanzia 1492 – 1914
- ✓ Vznik Slovenskej republiky (1993)

Geografia

- ✓ Vývoj obyvateľstva Európy a prognózy jeho vývoja (starnutie obyvateľstva)
- ✓ Človek a spoločnosť – aplikácia poznatkov na svetadiely a Slovensko

Občianska náuka

- ✓ Človek a spoločnosť – Sociálne procesy, Sociálne fenomény
- ✓ Občan a štát – Ľudské práva
- ✓ Občan a právo – Právo, Právo v každodennom živote
- ✓ Základné ekonomické problémy a ich riešenie
- ✓ Trhový mechanizmus – Ekonomický kolobeh, Správanie spotrebiteľov a výrobcov, Trhová rovnováha
- ✓ Trh práce
- ✓ Nezamestnanosť a jej sociálno-ekonomický dopad – Nezamestnanosť, Úrad práce
- ✓ Svet práce – Práca, Vzdelávanie, Písomné materiály uchádzača o zamestnanie, Vstup na trh práce, Samostatná zárobková činnosť
- ✓ Úloha peňazí a finančných inštitúcií – Peniaze, Finančné inštitúcie, Daňová sústava

Etická výchova

- ✓ Dôstojnosť ľudskej osoby
- ✓ Dobré vzťahy v rodine
- ✓ Filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad
- ✓ Etika práce, etika a ekonomika

Umenie a kultúra

- ✓ Vnímanie a experimenty s každodennou kultúrou, s každodennými predmetmi okolo nás – plagát, reklama, logo

- ✓ Masová kultúra – trh s kultúrou, gýč, brak

2.4. Zapracovanie a aplikácia tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov pre stredné odborné školy a konzervatóriá

Rozhodujúcim prvkom pre začlenenie finančnej gramotnosti do vyučovania je vzájomné prepojenie NŠFG a štátneho vzdelávacieho programu (ďalej len „ŠVP“). Finančné vzdelávanie v strednej škole nadväzuje na finančné vzdelávanie získané už na základnej škole. Finančná gramotnosť vo vzťahu k jednotlivým stupňom vzdelania - nižšie stredné odborné vzdelanie, stredné odborné vzdelanie a úplné stredné odborné vzdelanie je v súčasnosti do štátnych vzdelávacích programov pre odborné vzdelávanie komplexne začlenená vo vzdelávacom štandarde „Ekonomické vzdelávanie“ formou obsahových štandardov s názvom Pravidlá riadenia osobných financií, Spotrebiteľská výchova, Výchova k podnikaniu a Svet práce (jednotný názov obsahových štandardov pre všetky stupne vzdelania) a výkonových štandardov identifikovaných vo vzťahu k stupňu vzdelania. Zaradenie výučby podporujúcej finančnú gramotnosť sa musí ako povinná súčasť vzdelávacieho procesu premietnuť aj do školských vzdelávacích programov. Finančná problematika má široký záber v rôznych oblastiach života, preto aj finančné vzdelávanie má prierezový charakter, v dôsledku čoho je možné jeho zaradenie v kategórii odborného vzdelávania v teoretickej aj praktickej oblasti v rôznych odborných predmetoch.

Pre začlenenie problematiky finančnej gramotnosti do vyučovacích predmetov školského vzdelávacieho programu je dôležitá táto postupnosť krokov:

- ✓ oboznámiť sa s aktualizovaným NŠFG – témami, definovanými celkovými kompetenciami, čiastkovými kompetenciami a určenými jednotlivými očakávaniami v troch úrovniach zodpovedajúcich stupňom poskytovaného vzdelania (zistenie podstaty aktualizácie v porovnaní s verziou 1.0),
- ✓ osvojiť, používať a uplatňovať odbornú terminológiu, odborné výrazy, zodpovedajúce veku primeranosti žiakov a úrovni doposiaľ získaných vedomostí,
- ✓ preštudovať obsahové štandardy a výkonové štandardy vzdelávacieho štandardu Ekonomické vzdelávanie z príslušného ŠVP,
- ✓ zapracovať obsahové a výkonové štandardy do profilu absolventa učebného/ študijného odboru školského vzdelávacieho programu,
- ✓ stanoviť vzdelávaciu oblasť - teoretické vzdelávanie, praktická príprava z rámcového učebného plánu, v ktorej bude zapracovaná problematika finančnej gramotnosti,
- ✓ vybrať obsahové a výkonové štandardy z profilu absolventa a pracovať s nimi v rámci konkrétnych učebných osnov predmetu/ predmetov, s ohľadom na výber tém NŠFG vo vzťahu k odboru vzdelávania.

Vzájomný vzťah medzi NŠFG, ŠVP, ŠkVP a spôsob implementácie finančného vzdelávania do vzdelávacieho procesu stredných odborných škôl a konzervatórií vo vzťahu k zodpovedajúcemu stupňu vzdelania je znázornený prostredníctvom jednotlivých schém, ktoré sa nachádzajú v Prílohe č. 1. Schémy načrtávajú iba príklady výberu tém, učiteľ môže pracovať aj s viacerými témami, čiastkovými kompetenciami a očakávaniami vo vzťahu k predmetu, ktorý vyučuje, z hľadiska rozsahu do akej miery a vo vzťahu k študijnému alebo učebnému odboru je potrebné danej problematike venovať pozornosť.

Vzhľadom na skutočnosť, že v stredných odborných školách a konzervatóriách vyučovací proces zahŕňa všeobecné a odborné vzdelávanie, je možné okrem odborného vzdelávania v primeranom rozsahu využiť začleňovanie tém finančnej gramotnosti aj vo

všeobecnovzdelávacích predmetoch, a to podľa opísaného postupu v časti určenej gymnáziám.

3. Metódy a formy práce

Vyučovanie finančnej gramotnosti má svoje špecifiká a odlišnosti. Práve preto tu môžeme uplatňovať najrôznejšie inovatívne metódy vyučovania, ktoré ocenia nielen žiaci, ale i učitelia.

Metódy sami osebe sú použiteľné i pre iné predmety. Je potrebné však počítať s tým, že vyžadujú dlhšiu a väčšiu prípravu. Niektoré dokonca vyžadujú skúsenosti a umenie improvizácie. Odmenou za prácu navyše však bude väčšia radosť z učenia, jednoduchšie zapamätávanie si, zvýšená interaktivita na hodinách a praktické precvičenie preberaného učiva.

Pre metódy vyučovania by malo vo všeobecnosti platiť:

- ✓ **Názornosť.** Poskytované informácie by mali byť názorné, dobre viditeľné a mali by sa opierať o vedomosti žiakov. To platí pre písanie na tabuľu, pre vytváranie prezentácií, výučbových schém a podobne.
- ✓ **Jednoduchosť.** Jednotlivé témy by mali nadväzovať na znalosti, resp. skúsenosti žiakov. Pojmy používané vo vyučovaní by mali žiaci poznať a mali by rozumieť ich významu.
- ✓ **Aktivita žiakov.** Žiaci by mali na hodinách sami aktívne vystupovať, skúšať si uvádzané situácie, diskutovať a podobne.
- ✓ **Tempo hodiny.** Hodina by mala byť dynamická, ale s ohľadom na porozumenie preberaných súvislostí. To platí ako pre celú triedu, tak i pre jednotlivcov.
- ✓ **Zmysluplnosť.** Žiaci by mali vidieť zmysel v tom, čo sa učia. Mali by si uvedomovať, prečo je finančná gramotnosť dôležitá.
- ✓ **Využitelnosť.** Využitelnosť sa týka najmä informácií, ktoré žiaci v rámci finančnej gramotnosti získavajú. Tieto informácie by mali byť prakticky využiteľné, čo súčasne vedie k lepšiemu zapamätaniu.
- ✓ **Dôležitosť.** Nie všetky informácie sú pre žiakov dôležité. Preto by sa mali naučiť rozpoznať, ktoré informácie by si vo vlastnom záujme mali osvojiť.

Finančné vzdelávanie je orientované na rozvíjanie zručností pre uplatnenie v živote, a preto by malo byť s každodenným životom úzko previazané. Je vhodné pripraviť také aktivity, ktoré umožňujú relatívne autentický zážitok finančnej situácie a ktoré vedú k osvojeniu stratégií zodpovedného rozhodovania. Na tento účel odporúčame najmä heuristickú metódu, resp. metódu riešenia problémov a situačné metódy.

Heuristická metóda býva často charakterizovaná ako metóda učenia objavovaním. Žiakom sa nepredkladajú hotové fakty alebo výsledky, ale sú podnecovaní, aby sami hľadali riešenia.

Situačné metódy majú veľmi blízko k životnej realite. Ich podstatou je riešenie istej problémovej situácie, ktorá je zrkadlom skutočnej udalosti. Žiaci potom používajú svoje vedomosti a zručnosti, pracujú s informačnými zdrojmi, ale zohľadňujú aj svoje skúsenosti,

názory a postoje. Spoločne diskutujú o možných riešeniach, hľadajú ich výhody a nevýhody a rozhodujú sa, ktoré riešenie je za daných podmienok najlepšie.

Dôležitá je podpora žiackeho objavovania a samostatného riešenia problémových situácií.

- ✓ Dávať žiakom kreatívne problémové otázky a úlohy, ktoré sa ich bezprostredne dotýkajú. Napr. Porovnať tri ponuky telefónnych programov vhodných pre žiakov. Vybrať najvýhodnejšiu ponuku a svoj výber zdôvodniť.
- ✓ Nepredkladať žiakom k osvojeniu hotové riešenia, podporovať aktívne objavovanie efektívnych stratégií. Napr. Žiakom predložiť nevyrovnaný rodinný rozpočet. Úlohou je nájsť problém a predložiť niekoľko možností riešenia.
- ✓ Viesť žiakov k poznaniu, že každý problém má viacero možných riešení, ktoré sú ovplyvnené okolnosťami konkrétnej situácie, napr. finančnou situáciou celej rodiny, zamestnaním.

Postaviť finančné vzdelávanie na zručnostiach potrebných pre praktický život.

- ✓ Zamerať sa na finančné situácie spojené s chodom domácnosti, napr. rodinný rozpočet, plánovanie dovolenky, plánovanie štúdia detí, poistenie auta.
- ✓ Pracovať s príkladmi, ktoré sú blízke bežnému životu žiakov.
- ✓ Presunúť vyučovanie zo školských lavíc do reálneho prostredia, napr. do banky, do zmenárne, do obchodu, kde je možné porovnávať ceny rôznych balení výrobkov alebo výhodnosť nákupu, príp. marketingové triky.

Prekonať izolovanosť vyučovacích predmetov

- ✓ Predkladať žiakom také problémy, ktoré vyžadujú uplatnenie vedomostí, zručností a schopností z viacerých predmetov. V reálnom živote sa tiež veci nedejú izolovane, napr. nakupovanie nie je len o matematike, ale premietajú sa doň aj psychologické, sociálne a právne aspekty.
- ✓ Pokúsiť sa v rámci nejakej aktivity alebo projektu integrovať vzdelávací obsah niekoľkých predmetov.

Vyučovať finančnú gramotnosť prostredníctvom IKT.

- ✓ Využívať vo výučbe počítače, mobilné telefóny, interaktívne tabule, tablety.
- ✓ Neobmedzovať sa na individuálnu prácu, IKT je možné efektívne využívať i pri skupinovej práci.

Viesť žiakov k využívaniu on-line finančných kalkulačiek.

- ✓ Zoznámiť žiakov s možnosťami i rizikami on-line finančných kalkulačiek.
- ✓ Pripraviť pre žiakov úlohy, pri ktorých musia využiť on-line finančné kalkulačky (napr. prepočet kurzu pri výmene peňazí, výpočet výšky čistej mzdy, výpočet výšky splátky pri úvere).
- ✓ Skúsiť so žiakmi porovnávať spracovanie úlohy a jej výsledky pomocou tradičných výpočtov a prostredníctvom on-line finančných kalkulačiek.

Spolupráca pri dosahovaní spoločných cieľov je jednou z charakteristík **kooperatívneho učenia sa**. Jedným prínosom je aktivizácia žiakov, rozvíjanie komunikácie, vzájomné obohacovanie sa a posilňovanie sociálneho rozvoja žiakov. Výučbe nedominoje interakcia medzi učiteľom a žiakom, výrazne je posilnená vzájomná interakcia medzi žiakmi, pretože sú

členovia skupiny pri práci na sebe závislí. Učia sa tým prekonávať súťaživosť v prospech spolupráce a tolerancie. Žiaci si môžu odovzdávať skúsenosti, môžu sa od seba navzájom učiť a môžu tak prirodzene formovať svoje názory a postoje v skupine vrstovníkov. Práca v skupine umožňuje každému zapojiť sa podľa svojich možností a schopností, dáva možnosť vyniknúť a uplatniť vedomosti či prednosti, ktoré ostatní nemajú. Žiaci sa delia o svoje skúsenosti zo svojich rodín, aplikujú rôzne stratégie, ale tiež si uvedomujú, že v prístupe k financiám i vo finančných situáciách rodín existujú rozdiely. Kooperácia nemusí prebiehať len na úrovni triedy, ale aj na úrovni škôl, či v rámci medzinárodných projektov.

Finančná gramotnosť je koncipovaná tak, že prostredníctvom vzdelávacieho obsahu prepája konkrétne učebné predmety s činnosťou žiakov realizovanou v škole i mimo nej. Podobný cieľ má aj projektové vyučovanie. V tomto prípade však vyučovanie nie je organizované podľa učebných predmetov, ale žiaci sa učia riešiť a spracovávať jednoduchšie i zložitejšie projekty (nemýľme si to s referátmi) s určitým jedinečným a novým cieľom. Projektová metóda vnáša do vyučovania poznanie, viac reality a samostatného hľadania informácií, tak isto pomáha u žiakov vytvárať potrebné životné kompetencie. Ide o spoločné premýšľanie, diskusiu či spoločné riešenie, ktoré vedie k uskutočneniu cieľa. Žiaci pracujú v skupine, čo podporuje ich spoluprácu. Využívajú pri tom dostupné zdroje, pri ktorých sa učia rozlišovať ich vierohodnosť. Výučba teda nemusí prebiehať len v priestoroch učebne. Je možné využívať konzultácie s odborníkmi, knižnicu, internetové zdroje, odbornú literatúru, noviny, časopisy a pod. Na projekt je vhodné využiť súvislý čas, ktorý by za ideálnych podmienok nemal byť členený pevne stanovenými vyučovacími hodinami podľa rozvrhu. Celkový čas jedného projektu sa líši a je závislý od náročnosti témy.

Organizačná štruktúra projektového vyučovania:

- ✓ Úvodná motivácia, pri ktorej sú stanovené základné otázky, vymedzené ciele a úlohy projektu, dohodnuté pravidlá a pod.
- ✓ Práca v skupinách, kedy dochádza k vyhľadávaniu informácií.
- ✓ Prezentácia projektu – sú prezentované závery, porovnávané výsledky projektov a hľadané súvislosti.
- ✓ Hodnotenie projektu, jeho jednotlivých častí a sebareflexia v rámci projektu.

Inscenačné metódy založené na simulácii a hraní rolí sú jednou z možností, ako žiakov vtiahnuť do finančnej problematiky. Je možné tak rozvíjať finančné stratégie, ale zároveň nepracovať s citlivými údajmi. Aj z tohto dôvodu majú tieto metódy vo finančnom vzdelávaní široké uplatnenie. Umožňujú hlbšie porozumenie vzdelávaciemu obsahu, ale sú vhodné najmä pre rozvoj sociálnych zručností, kedy sa žiaci učia rozhodovať. Žiaci sa správajú tak, ako to vyžaduje ich rola, vcitujú sa do situácie. Hrať rolu v prevažnej miere dospelých je pre žiakov motivujúce a zábavné. Tým, že žiaci predstierajú inú osobu, môžu problém preskúmať z iného uhla pohľadu. Inscenačné metódy sú vhodné aj pre nácvik asertívnej komunikácie. Pokročilú úroveň simulácie predstavujú fiktívne firmy, ktoré spolu obchodujú podľa bežných pravidiel, ale používajú fiktívne peniaze.

Pre viaceré témy finančnej gramotnosti sú veľmi vhodné **diskusie a diskusné hry**. Žiaci môžu byť rozdelení i na skupiny obhajujúce určitý názor či postoj alebo môže ísť o diskusiu žiakov a učiteľa. Žiaci by sa mali na diskusiu vopred pripraviť, nájsť si argumenty a podklady pre svoje tvrdenia. Diskusné hry precvičujú schopnosť komunikácie, vyjednávania a dosahovania súhlasu, formulácie názoru a pocitu, načúvania, vcitovania sa. Slúžia aj k ujasňovaniu a formovaniu hodnôt a postojov, zamysleniu sa nad novými problémami. Na

dosiahnutie týchto cieľov však nestačí predložiť zaujímavú tému a nechať skupinu, aby ju neorganizovane riešila. Je potrebné stanoviť pravidlá diskusie a kontrolovať ich dodržiavanie.

Odporúčame do vyučovania zaradiť ďalšie metódy:

Brainstorming – predstavuje skupinovú techniku zameranú na získanie čo najväčšieho množstva nápadov na danú tému. Je založená na skupinovom výkone. Princíp spočíva v tom, že členovia skupiny sú schopní vyprodukovať oveľa viac nápadov, ako by vymysleli jednotlivo. Pri brainstormingu je nutné dodržiavať pravidlá, najmä to, že zverejnené nápady nebudú nikým komentované ani hodnotené. I ten zdanlivo najbláznivejší nápad môže totiž niekoho ďalšieho inšpirovať. Pri brainstormingu ide predovšetkým o získanie kvantity nápadov. Môže mať rôzne varianty, napr. neštruktúrovaný brainstorming, štruktúrovaný brainstorming, voľné písanie, kmene a korene, kocka.

Myšlienková (mentálna) mapa – predstavuje graficky usporiadaný text (prípadne doplnený obrázkami) s vyznačenými súvislosťami. Využíva sa na zapamätanie, na učenie, na grafické zobrazenie alebo na riešenie problémov. Zvyčajne sa začína hlavným námetom uprostred papiera (tabule) a kreatívnym využitím rôznych obrázkov, kódov, symbolov i farieb je vytvorená myšlienková (mentálna mapa).

Ice breaker (prelomenie ľadov, ľadolamka) sa zaradiť na začiatok hodiny, pred úvodný informačný blok. Poskytuje priestor na bližšie vzájomné zoznámenie. Služí k prelomeniu ľadov, k prekonaniu začiatkových formálnych bariér, k odpútaniu účastníkov od problémov každodenného života, na naladenie sa na program a na navodenie neformálnej priateľskej atmosféry. Vhodný je tiež vtip alebo krátky príbeh.

Doplňovačky, osemšmerovky – tvoria metodický základ, ktorý je jednoduchý a časovo nenáročný. Ide o rýchle cvičenia, pomocou ktorých si žiaci zopakujú to podstatné z preberanej látky. Niekedy môžu slúžiť aj ako motivácia.

Učebnú metódu zvolí vyučujúci v závislosti od preberaného učiva. Pri niektorých témach je vhodnejší tradičný frontálny výklad spojený so záverečným zopakovaním, pri iných aktivizujúce metódy.

Didaktické hry predstavujú ďalšiu možnosť, ako v praxi realizovať alebo spestriť finančné vzdelávanie. Medzi didaktické hry môžeme zaradiť aj klasické skupinové hry alebo strategické hry, ktoré sú spracované ako doskové hry, prípadne počítačové aplikácie. Môžu plniť funkciu motivačnú i upevňovaciu. Prostredníctvom didaktických hier je možné so žiakmi riešiť aj zložité učebné problémy.

Zbierať skúsenosti s hraním didaktických hier.

- ✓ Čerpať námety z odborných publikácií.
- ✓ Získať osobnú skúsenosť s hraním týchto hier.

Vyskúšať didaktické hry na vyučovaní.

- ✓ Vyskúšať hru napr. Platí, platí,..., Pravda a lož, Deľba práce, Hra na poisťovňu, Staroveké a stredoveké trhovisko, Behavé učenie, Hospodárenie v rodine, Trh s jablkami, PixWords.
- ✓ Využívať rôzne dostupné aplikácie s finančnou tematikou.

Praktickou doplňujúcou súčasťou finančného vzdelávania sú rôzne programy a projekty, ktoré ponúkajú organizácie školám.

4. Záver

Pri začleňovaní finančnej gramotnosti do výchovno-vzdelávacieho procesu nejde primárne o rozširovanie učiva a ďalšie zaťažovanie žiakov z obsahového hľadiska. Chceme poukázať na to, že tak, ako čitateľskú gramotnosť môžeme rozvíjať aj na hodinách hudobnej výchovy alebo matematiky, matematickú gramotnosť na hodinách telesnej výchovy alebo výtvarnej výchovy, aj finančnú gramotnosť je možné rozvíjať v rámci všetkých učebných predmetov vo všeobecnom aj odbornom vzdelávaní. Ide o prirodzené začlenenie finančnej gramotnosti do výchovno-vzdelávacieho procesu.

Súčasťou materiálu sú tri prílohy, kde Príloha č. 1 schematicky znázorňuje spôsob implementácie finančného vzdelávania do vzdelávacieho procesu stredných odborných škôl a konzervatórií vo vzťahu k zodpovedajúcemu stupňu vzdelania, Príloha č. 2 obsahuje odborné texty k jednotlivým témam NŠFG a Príloha č. 3 obsahuje Slovník základných pojmov, ktoré budú odbornými pomôckami pre učiteľov pri zapracúvaní tém finančnej gramotnosti do vyučovacieho procesu.

V Bratislave, dňa 28 . augusta 2014

Ing. Peter Pellegrini, v.r.
minister školstva, vedy, výskumu a športu SR